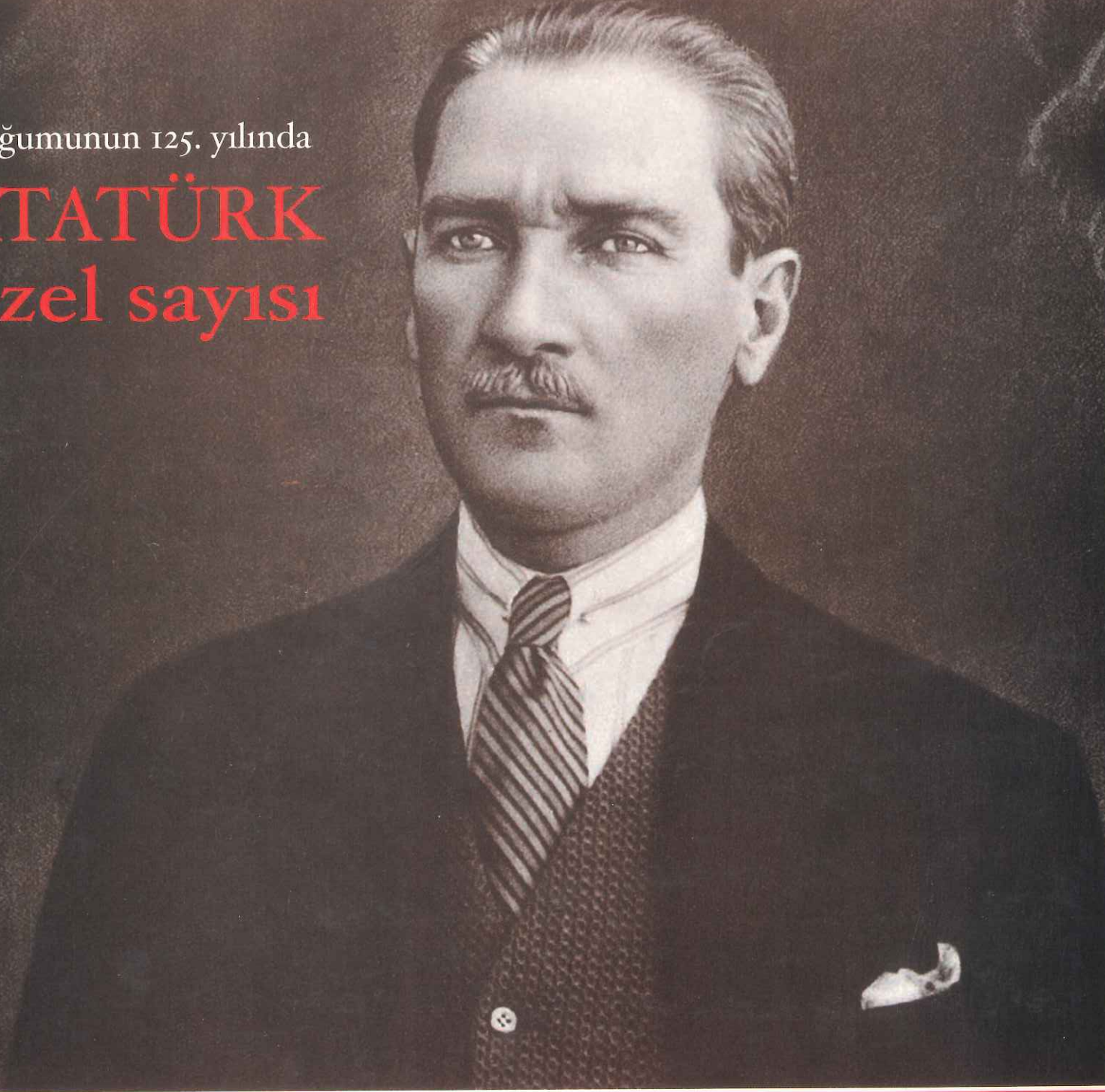

Bilim ve Aklın
Aydınlığında

eğitim

doğumunun 125. yılında

ATATÜRK
özel sayısı

YIL:7•SAYI:80-81•EKİM-KASIM 2006

ATATÜRK'TE MİLLÎ DEVLET ANLAYIŞI

MUSTAFA TURAN*

Peşpeşe 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, 1911-1912 Trablusgarp Harbi, 1912-1913 Balkan Harplerini yaşayan Osmanlı Devleti, 1914 yılı sonlarında kendini I. Dünya Harbi içinde bulmuştur. Müttefiklerinin çekilmesi üzerine Osmanlı Devleti de Cihan Savaşı'ndan yenik olarak çıkmıştır. 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalan devlet, mütareke hükümleri gereğince ordusunu terhis etmiş, silah ve cephanesini teslim etmiş, geleceğini de galip devletlerin insafına bırakmıştı.

Müttefiklerin, mütareke maddelerini isteklerine uygun bir tarzda uygulamaya başlamaları, hatta mütareke hükümlerine aykırı olmasına rağmen işgallere başlamaları, Mondros Mütarekesi'nin ihtiva ettiği şartlar ile yetinmeyeceklerini ve aralarında yaptıkları gizli anlaşmaların¹ hükümlerini açıkça uygulayacaklarını gösteriyordu. Başka bir ifade ile müttefiklerin Osmanlı topraklarını parçalamak emelinde oldukları açıktır.

Müttefiklerin Anadolu'yu parçalayacaklarını çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa da², yıkılan bir devletten millî ve bağımsız yeni bir Türk devleti çıkarmak fikir ve hissiyatı hâkimdir. Yıllardır acılarla cepheden cepheye

koşan Türk milletinin sorumluluğu âdeta onun omuzlarına yüklenmiş gibidir.

I. Dünya Harbi sonunda devlet, imzaladığı mütareke ile sadece ateş kesmiş olmuyor, fiilen ve hukuken varlığına da son vermiş oluyordu. Nitekim çok geçmeden imzalanacak olan Sevres Antlaşması ile de bu husus tescil edilmiş olacaktır. Mesele "Şark Meselesi" çerçevesinde değerlendirilirse, yaşama hakkı elinden alınmak istenen sadece Osmanlı Devleti değil, onu yıllarca yüceltmiş, onun uğrunda her şeyini feda etmekten çekinmemiş olan Türk milletidir. Ancak I. Dünya Harbi boyunca cephelerdeki mücadele göstermiştir ki var olmak inisiyatifi kaybeden Osmanlı Devleti'dir. Türk milleti, bu çetin mücadele boyunca var olduğunu ve var kalmak istediğini göstermiştir. Harp boyunca na-müsait şartlarda cereyan eden mücadelede Türk milleti, hür yaşamak azmiyle yaşayacağını ispat etmiştir. I. Dünya Harbi sonunda savaş, Türk milleti için bitmeyecek, yeniden başlayacaktır. Artık bu savaş, Atatürk'ün liderliğinde Türk milletinin her bakımdan bağımsız, millî bir devlet kurma yolunda vereceği bir savaş olacaktır.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

1919 yılı Mayıs'ının 19. günü Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'a "*Umumî durum ve manzara: Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmış. Büyük harbin uzun yılları boyunca, millet yorgun ve fakir bir hâlde.*" diye başlar ve kısaca bir durum tespitinde bulunur. Sonra düşünülen kurtuluş çarelerini sıralar ve şunları söyler:

"Efendiler, bu durum karşısında tek bir karar vardı. O da millî hâkimiyete dayanan kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak... İşte İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da, Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur...Türk'ün haysiyeti ve gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa, mahvolsun daha iyidir. Öyleyse ya istiklâl ya ölüm!"³

Bu ifadelerden, haysiyeti ve gururu ve kabiliye-

ti çok yüksek ve büyük olan Türk milletinin esir yaşamasını istemeyen Atatürk'ü, millî hâkimiyete dayanan, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak düşüncesine ve kararına sevk eden yegâne sebebin mevcut netameli şartlar olduğunu anlamaktayız. Ancak Osmanlı Devleti'nin, 19. yüzyıl boyunca yaşadığı sıkıntıları ve hâkim olduğu coğrafyanın özelliklerini düşünersek "millî devlet" fikrinin daha önceki tarihlerde belirgin hâle geldiğini söylememiz gerekmektedir.

1905 yılında Harp Akademisinden kurmay yüzbaşı olarak mezun olup aynı yıl merkezi Şam'da bulunan V. Ordu'ya tayin olan Mustafa Kemal, Şam'a giderken Beyrut'taki arkadaşlarına, "*Asıl mesele yıkılmak üzere bulunan imparatorluktan bir Türk devleti çıkarmaktır.*" diyordu. Mustafa Kemal, iki yıl sonra da özette şu görüşleri ifade ediyordu: "*Meşrutiyet, köhneleşmiş ve insicâmını kaybetmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun gövdesi üzerinde değil, aksine Türk çoğunluğunun yaşadığı kısım üzerinde, düşmanların yani büyük devletlerin yapacağı bir tasfiye yerine,*

kendi başına bir Türk devleti kurmalıdır. Nüfusun yarısı Türk olmayan ve bâlbuki, geniş bir saba işgal eden devletin bütün varlığı ve müdâfaası Türk'ün omuzlarına yüklenmiş. Hristiyan azınlıklar ise yalnız kendi çıkarlarını sağlamakla kalmıyor, komşu ve aynı ırktaki devletlerle birleşmek için fırsatı kaçırmak istemiyorlar. Geriye kalan Türkler ve Araplar, ayrı ayrı devletlerin sömürgeleri hâline getirilecek, Türk'ten başka unsurlar, düşman devletlerin tarafını tutacaklar. Şu hâlde devlet gövdesinin çökmesiyle basıl olacak enkazın altında ezilip perişan olmak mı, yoksa çoğunluğu Türk olan millî sınırlara çekilerek burasını mı savunmak daha doğru ve hayırlı olacak? Ben selâmeti ikinci fikrin tatbikinde görüyorum".

Daha I. Dünya, Balkan ve Trablusgarp savaşlarından önceki bir tarihte ifade edilen bu sözler, Atatürk'te millî bir Türk devleti kurmak fikrinin 1919 yılından çok önceleri oluştuğunu göstermektedir. Bu durumda Atatürk'ün gençlik yıllarını yaşadığı dönemde meydana gelen olaylar ile çökmekte olan devletin içinde bulunduğu sıkıntılara dair gözlemlerinin, Atatürk'te millî devlet fikrini oluşturan temel sebep olduğunu belirtmeliyiz. Buna bağlı olarak Misak-ı Milli'nin ortaya çıkmasındaki temel saiki de Türk milletinin yaşadığı coğrafyada bağımsız yaşamak arzusu belirlemiştir. Tabiatıyla yıkılan bir devletin sıkıntıları ile Türk toplumunun mekan tuttuğu coğrafyanın jeopolitik yapısı, bağımsızlık fikrini Atatürk'e empoze eden bir husustur.

Tarihin hemen her döneminde büyük siyasî organizasyonları gerçekleştiren devletleri çıkaran ve büyük siyasî, askerî ve kültürel olayların cereyan ettiği, dünya hâkimiyeti amacını kamçılayan, diğer sahalara göre önem arz eden coğrafyalar vardır. Misak-ı Milli esasları üzerinde kurulacak olan devletin yer aldığı Anadolu coğrafyası da jeopolitik ve jeostratejik bakımdan hassas bir mevkide yer almaktadır. Bu mevkî, Asya ile Avrupa arasında tabii bir köprü oluşturmakta, Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu ile Akdeniz ve Karadeniz'i kontrol etmek ve etkili olmak imkânı vermektedir. Bu itibarla Türkiye, Orta ve Yakın Doğu, Balkanlar, Akdeniz, Karadeniz ve Kafkaslarda stratejik avantajı elde etmek isteyen devletlerin ilgi ve ihtiras sahasının merkezini teşkil etmektedir. Osmanlı Devleti, jeopolitik önemi hâiz bu coğrafyanın üzerinde bulunması sebebiyle varlığını koruyacak tedbirleri alamadığından ve çağın gereklerine uygun yapılanmayı gerçekleştirile-

mediğinden dolayı yıkılmaktan kurtulamamıştır.

Üç kıtada medeni hayata müsait geniş bir saha üzerinde hükümlan olan, yüzlerce yıl Türk devletinin yönetimi altında Türk varlığı, Türk dili ve Türk kültürünün kesintisiz hayat bulduğu gerçeği, 20. yüzyıla gelindiğinde yerini, ilmî ve teknolojik açmazları sebebiyle çepeçevre kuşatılmış, jeopolitik üstünlüğünü Batılı güçlere kaptırmış, politik güç unsurlarını büyük oranda kaybetmiş, yıkılması mukadder görünen bir devlet ve hayatta kalmaya çalışan bir millet gerçeğine bırakmıştır. Osmanlı Devleti ve toplumunun iç dinamiklerini kaybettiği hemen her müesseseden anlaşılır. Yeni kurtarıcılar da devletin dünya siyasetinde kendi iradesiyle ciddi bir varlık göstermesini sağlayamayacaklardır.

20. Yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti, varlığını sürdürebilecek büyüklükte bir sahaya sahip ise de siyasi sınırları içinde bile serbest hareket edemeyen bir devlet, Osmanlı toplumu da birlikte yaşama azmini kaybetmiş bir topluluk durumunda idi.

Bu görüşlerden hareketle devletlerin kurulmaları, büyümeleri, yıkılmaları veya yaşamalarındaki temel sebebin millî kültür, millî kimlik ve millî bilinç ekseninde değerlendirilmesi gerekmektedir. Burada tarihte ve bugün milletlerin ve devletlerin yaşamasını temin eden, dağılmasına, diğer milletler içerisinde erimesine, yok olup gitmesine mani olan hususun fertlerin mensup olduğu millet ve devlete bağlılık hissi olduğunun da belirtilmesi gerekmektedir. Bu fikirler muvacehesinde değerlendirilse, siyasî, idari, iktisadî, askerî ve sosyal çözülme içerisinde bulunan Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının mukadder olduğu hemen anlaşılır. Devletin böyle bir duruma düşmesinin temelinde, kendi kültür dinamiklerini kaybetmesi, kültürel kırılmaya uğraması, ilim ve teknolojide çağdaşı olduğu devletlerin seviyesini yakalayamamış olması bulunmaktadır.

Burada millî devlet modelinin ortaya çıkışı üzerinde durmakta fayda vardır.

18. yüzyılda Fransa'da güçlü bir monarşik idare hüküm sürüyordu. Öte yandan gelişen deniz aşırı ticareti, milletlerarası etkileşim ve düşünce alanında meydana gelen değişiklikler halk arasında huzursuzluklara yol açmış, geleneksel Fransız idari yapısına, özellikle toprak düzenine karşı tepkilere sebep olmuştur. Avrupa'da başlayan Aydınlanma Felsefesi akımı ile Fransız

Osmanlı toplumunda başgösteren karışıklıkların nedeni yine Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirlerle açıklanmak istenmiştir. Oysa 1789'dan sonra büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ne yönelik politikalarına ve Osmanlı toplum düzenine bakılırsa meselenin "tabii haklar ve özgürlükler" in ötesinde siyasi bir mesele olduğu anlaşılmaktadır.

düşünürlerinin hürriyetçi fikirleri yaygınlık kazanmış ve geleneksel Fransız idari yapısına karşı tepkiler git-tikçe artmıştır. Amerika'daki İngiliz kolonilerinin İngil-tere'ye karşı ayaklanarak bağımsızlıklarına kavuşmaları Fransa'da etkisini gösterdiği gibi 1776'da Amerikalı-ların yayınladıkları "Bağımsızlık Bildirisi" de sempati-ye karşılanmıştır⁵. Montesquieu, Jean Jacques Rousseau, Diderot, Voltaire gibi aydınlardan hiçbiri akıllarından ihtilali geçirmemişler, mevcut sistemin doğru ve adil olmadığını ve daha iyi bir düzenin mevcut olabileceğini göstermek istemişlerdir⁶. Paris'te vuku bulan olaylar ve Kralın hâkimiyetini zorlayan gelişmeler kısa sürede genel bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Halk meclisi 20 Haziran 1789'da bir anayasa hazırlama kararı almıştır. Esasen meclis üyeleri, Krallığın yıkılmasını değil, Kralın yetkilerinin sınırlandırılmasını ve milleti teşkil eden fertlerin hak ve hürriyetlerinin verilmesini istiyorlardı⁷. 27 Ağustos günü de İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'ni kabul eden Kurucu Meclisin hazırladığı anayasa 14 Eylül 1791 tarihinde kabul edilerek meşruti monarşi idaresine geçilmiştir. Daha sonra Paris'te ayaklanan halk mevcut anayasayı da yetersiz bularak kralı tahttan indirip 22 Eylül 1792 tarihinde cumhuriyet ilan edilmiştir.

Fransa'da kralın tahtından indirilerek yeni bir yönetimin ihdas edilmesinden ziyade milleti oluşturan fertlere hak ve özgürlüklerinin verilmesi anlamına gelen bu gelişimin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi Osmanlı Devleti'ni de etkileyeceği aşikardır. Bu sebeptendir ki milletlerin kendi kaderlerini tayin etmeleri fikrinin uluslararası politikada kabul görmeye başlaması umumiyetle 1789 Fransız İhtilali'ne bağlanmaktadır. 17. yüzyılın ortalarından itibaren hemen her alanda çözülmeye başlayan Osmanlı Devleti'ndeki gerilemenin Fransız İhtilali'nden sonraki yıllarda gözle görülür bir hâl alması sebebiyle Osmanlı toplumunda başgösteren karışıklıkların nedeni yine Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirlerle açıklanmak istenmiştir. Oysa

1789'dan sonra büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ne yönelik politikalarına ve Osmanlı toplum düzenine bakılırsa meselenin "tabii haklar ve özgürlükler" in ötesinde siyasi bir mesele olduğu anlaşılmaktadır.

19. yüzyılda kurulmaya çalışılan yeni dünya düzeninde "tabii haklar ve özgürlükler" in politik merkeze yerleşmesi sebebiyle Osmanlı Devleti'nde öncelikle Balkanlarda yaşayan gayri Müslim unsurların yüzlerce yıl müreffeh bir şekilde yaşadıkları devletlerinden koparılma amacıyla tahrik edildiklerini ve isyana teşvik edildiklerini görürüz. Bununla birlikte ortaya çıkmaya başlayan isyanların nedeni, Fransız İhtilali'nden ilham alan salt fikrî bir gelişimin tezahürü olarak ifade edilmek istenmiştir.

19. yüzyılın başlarında özellikle Balkanlarda bir-biri ardınca baş gösteren isyanlar farklı sebeplerle açıklanabilir. Ancak Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte Osmanlı hukuku ve toplum yapısının, gayrimüslim unsurların ayrılma temayülünü belirgin hâle getirdiğini de görmemiz gerekmektedir. Özellikle Osmanlı devleti/toplumu içinde önemli ve imtiyazlı bir konumda bulunan gayri müslim unsurların bağımsızlık düşüncesine kapılması için uygun bir ortam kendiliğinden oluşmuştu.

Yunan İsyanı'ndan örnek verirse; aydınlanma çağının başladığı bir dönemde Yunan düşüncesine yeniden hayat kazandırarak Avrupa'yı yeniden yaratma fikrine kapılan Avrupalı aydınların Helen medeniyetine dair hissiyatları ve çalışmaları, Rum unsuru heyecanlandırdığı gibi kurulmak istenen yeni dünya düzeninde büyük devletlerin emperyalist gayelerini de âdetâ meşrulaştırmıştır. Bu heyecan ve büyük devletlerin desteği ile Bizans ve Pontus topraklarında (!) bağımsız bir Yunan devleti kurmayı isteyen Megali İdea, bu topraklarda tek bir Türk ve Müslüman bırakılmamasını hedef göstermekte gecikmeyecektir⁸.

Osmanlı siyasetinde Fransız dostluğunun tarihî bir zaruret ve değerli bir gelenek olarak görülmesi, ih-

tilalden hemen sonra Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni paylaşmak niyetinin anlaşılmasını geciktirmiştir. Fransa, Osmanlı Devleti'ndeki azınlık hakları ile yakından ilgilenmeye başlamış ve kapitülasyonlarla Katoliklere verilen hakları resmen talep etmeye başlamıştır. Osmanlı topraklarındaki Katoliklerin hamiliğini sağlamak isteyen Fransa'nın bu yöndeki çalışmaları Osmanlı-Fransız diplomasisinin önemli bir yönünü oluşturacaktır. Fransa'nın gayri müslim unsurların hamiliğini sağlamak suretiyle Osmanlı Devleti üzerindeki siyasî baskılarını artırmak istediği hemen her diplomatik münasebette görülecektir. Fransa'nın bu yöndeki politik giri-

şimleri neticesinde Yunanistan ve Ceza-yir'den sonra Roman-ya da Osmanlı Devleti'nden ayrılacaktır.

Mesele sadece Fransa'nın emperyalist politikaları ve faaliyetleriyle sınırlı kalmayacak, modern yurttaşlık ve milliyetçilik fikirlerinin Osmanlı Devleti'nin çılgın mozaigine uygulanamayacağına inanan Avrupalılar, günün birinde Osmanlı topraklarının denetimini ele geçirmek amacıyla hareket edeceklerdir⁹. Fransa'nın Avrupa coğrafyasında da yayılmaya çalışması başta İngiltere olmak üzere diğer Batılı devletleri rahatsız etmiş, Fransa'nın bu fütursuz siyaseti önlenmek istenmiştir.

Fransa'nın ihtilalden sonra yayılmacı bir politika takip etmesi üzerine 1815 yı-

linda toplanan Viyana Kongresi'nde beş büyük devletin (Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa, Rusya ve Prusya) katılımıyla Avrupa'da güç dengesi oluşturulmuştur. Bu kongreden sonra devletlerarası ikili ilişkilerin yerini artık çok taraflı diplomasi kuralları alacaktır. Kongrede alınan kararlar gereği inkılaptan önceki sınırlarına çekilen Fransa'nın, Avrupa toprakları dışında başta İngiltere olmak üzere Avrupalı diğer devletler ile sömürgecilik rekabeti devam etmiştir. Denizaşırı yerleri ele geçirerek denizlerdeki hâkimiyetini güçlendirip dünyada birinci derecede söz sahibi bir devlet hâline gelen İngiltere'den sonra Fransa¹⁰ da Türk toprakları

üzerinde emperyalist rakip olarak yerini alacaktır.

Kongre'ye itibar etmemiş olsa da Osmanlı Devleti'nin dış politikası da bu yönde gelişecektir. Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin Avrupa toprakları üzerinde genişleme gayretleri ve Doğu Avrupa'da desteklediği milliyetçilik akımları güçlenmeye başlayınca Viyana sistemi çökecekse de Batılı devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki emperyalist emelleri ve faaliyetleri daha belirgin bir hâlde devam edecektir.

Osmanlı'nın, gerilemeye başladığı bir dönemde vuku bulan Fransız İhtilali'nden, bir cihan devleti olması ve muhtelif unsurları bünyesinde barındırması hasebiyle etkilenmemesi mümkün değildi. Burada asıl göz önünde bulundurulması gereken husus Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirlerin emperyalist amaçlar için bir vasıta olarak kullanılması meselesidir. Esasen Osmanlı Devleti'nin ihtilalin ortaya çıkardığı fikirlerin devlet üzerinde ne kadar müessir olacağını düşünüp ona göre tedbirler alamadığını görmekteyiz. İhtilali, Fransa'nın bir iç meselesi gibi gören Osmanlı erkânı, Napoleon'un Mısır'ı işgale teşebbüs etmesi ve akabinde diğer devletlerle münasebetlerinde gerçeği görmeye başlayacaktır. Nitekim bu tarihlerden sonra emperyalist Batılı devletlerin, gayrimüslim ve gayri Türk unsurların hakları gibi bahaneler ekseninde politikalar takip etmeye başlamışlardır.

Amerika'da "herkesin eşit yaratıldığının" ve Fransa'da "insan ve vatandaş haklarının" ilanlarından sonra yayılan milliyetçilik akımları öncelikle gayrimüslim unsurları etkilemiştir. Çocuklarını Avrupa'da okutup Batı kültürüyle yetiştirmelerini sağlayan, askere gitmemelerinden ve dil bilmelerinden kaynaklanan üstünlüklerini iyi kullanarak, Osmanlı ekonomisinde üstün bir yere sahip olan gayrimüslimler bağımsızlık isteğiyle ayaklanmaya başlamışlardır. Büyük devletler, bu durumu kendi çıkarları için kullanmakta gecikmemişler, gayrimüslim tebaayı kendi himayelerine almak suretiyle Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirmek amacıyla Hristiyan tebaa lehine reformlar yapılmasını istemeye başlamışlardır. Osmanlı devlet adamları, meseleyi salt eşitlik kavramıyla halledebileceklerini ve böylece büyük devletlerin baskılarının sona ereceğini düşünmüşlerdi. Aslında mesele, Batılı devletlerin gösterdikleri gibi, "bir İslam devletinde yaşayan zimmilerin haklarını korumak olmayıp, büyük devletlerin siyasî çıkarlarının gerçekleştirilebilmesiydi.

Bu amaçla Osmanlı Devleti'ne sürekli baskılar yapılmış, böylece zimmilerin hukukî statüleri, devletin en büyük iç ve dış meselesi hâline gelmiştir¹¹.

Osmanlı devlet erkânı ise "Revabit-ı kalbiye-i vatandaş ile birbirine merbut olan..."¹² yani Osmanlı vatandaşlık bağı ile birbirine bağlı bulunan gürhuh devleti ayakta tutacağını düşünmüşlerse de Avrupa devletleri ve özellikle Rusya, Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirmek yolunda azınlık unsurlara verilen tavizleri çok iyi kullanmış ve gerek Balkanlardaki, gerekse Anadolu'daki gayrimüslim unsurları devlet aleyhinde mütemadiyen kışkırtmışlardır.

Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi Fransız İhtilali'nden sonra bütün dünyada yayılan milliyet fikirleri Osmanlı Devleti'ni de doğrudan etkilemiştir. Ancak bu etki öncelikle Hristiyan tebaa üzerinde kendini göstermiş, güçlü devletlerin de destekleriyle Hristiyan unsurlar müstakil veya muhtar idareler kurarak devletten kopmaya başlamışlardır. 19. yüzyıl başlarında gerçekleşen bu yöndeki gelişmelerle birlikte ayrılık fikri Türk olmayan Müslüman unsurların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde de yayılmaya başlamıştır. Misyoner faaliyetleri ve Batılı devletlerin tahrik ve teşvikleri ile ivme kazanan bu hareketler 20. yüzyıl başlarından itibaren önüne geçilemez bir hâl almıştır. Özellikle Arap ve Arnavut unsurların, Hristiyan toplulukların yaptıkları gibi siyasi ve idari ıslahat ve muhtariyet isteklerinin bağımsızlık isteğine dönüşmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Nitekim Arap milletin uyanışı isimli kitaplar yayınlanmaya başlanmış, Millî Arap Komitesi kurularak kısa ve uzun vadeli hedefler belirlenmiştir. Bu programa göre Arap memleketleri Osmanlı Devleti'nden ayrılıp Dicle ve Fırat nehirlerinden başlayıp Süveyş'e kadar, Akdeniz'den Umman Denizi'ne kadar uzanan sahada bir Arap İmparatorluğu kuracak, bu imparatorluğun başına geçecek olan sultan ve halife Arap olacaktı. Araplar arasında olduğu gibi Arnavutlar arasında da millî bilinç kendini Arnavutluk'ta ıslahat ve daha sonra muhtariyet isteği olarak göstermiş ve bu yönde yayınlar yapılmak suretiyle faaliyetler başlamıştır¹³.

Bütün bu gelişmeler ve özellikle Türk olmayan unsurlar arasında milliyet bilincinin uyanması Türkler üzerinde derin bir etki yaratmaktan uzak kalmamıştır. Ancak bu tepki sistematik siyasi bir anlayışa dönüşmemiştir. Türklerin açıktan açığa bir Türkçülük siyaseti takip etmeleri, diğer unsurların milliyetçilik duygusuyla

“Bir milliyet prensibi vardır; bir de onu inhilale (dağıtmaya) sevk etmek isteyen nazariyat vardır. Lakin milliyet nazariyesini, milliyet fikrini, milletlerdeki milliyet mefkuresini inhilal ettirmeye çalışan nazariyelerin dünya üzerinde kabiliyet-i tatbikiyesi bulunamamıştır.”

hareket etmelerine yol açabilirdi. Bu da devletin dağılması demekti. Esasen II. Abdülhamid döneminde milliyet fikrini aşan Osmanlıcılık ve İslamcılık denemeleri de devletin birliğini korumak amacına matuf denemelerdi.

Böyle bir ortam içinde kültürel bir hareket olarak Türkçülük fikrinin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu akım ilk olarak dil konusunda kendini hissettirmiştir. Kanun-i Esasi’de Türkçenin resmi dil olarak kabul edilmesi, daha sonra devletin dili, dini, soyu ve ülküsü bir olan bir topluma dayanması gerektiği yönünde beyan edilen fikirler, Türkçülük akımını siyasi bir kimlik kazanma hareketine dönüştürmüştür. İttihat Terakki’nin iktidarda bulunması, Rusya ve Kırım’dan gelen Türklerin etkisi, Avrupa’nın etkisiyle Türklük aleyhtarı hareketler, Osmanlıcılık ve İslamcılık siyasetlerinden beklenen sonucun alınamaması, Türkçülük hareketinin sistematik siyasi bir hareket haline gelmesini sağlamıştır.

Türkçülük’e dair fikirlerin tartışılması sonunda millî tarih, millî vatan ve millî kültür kavramları Türk aydınları ve Türk halkı tarafından yaşanan dramatik olayların da etkisiyle kabul görecektir, millî bir hassasiyetin canlanması söz konusu olacaktır. Türkçülük hareketi her ne kadar devletin dağılmasını önleyemeyecek ise de Türk milliyetçilerinin inançlı ve kararlı mücadelesi sonunda yıkılan bir devletten yeni bir Türk devleti hayat bulacaktır.

Mustafa Kemal Paşa Samsun’a çıktıktan sonra sıkça kullanılan Millî Mücadele, Millî İstiklal, Millî Hareket, Millî Zafer, Büyük Millet Meclisi, Hâkimiyet-i Milliye, Kuva-yı Milliye tabirleri, Osmanlı Türkçülerinin yapmak istedikleri telifçilik gayretine yabancı bir millî devlet/toplum inşa edilmek istendiği anlaşılmaktadır. Yıkılan imparatorluk enkazı üzerinde kurulmak istenen cemiyetin temel vasfı mücadelenin başında çizilmiş oluyordu. 1923 yılında Konya Türkocağı’nda yaptığı konuşmasında Mustafa Kemal Paşa şunları söylüyordu:

“Bir milliyet prensibi vardır; bir de onu inhilale (dağıtmaya) sevk etmek isteyen nazariyat vardır. Lakin milliyet nazariyesini, milliyet fikrini, milletlerdeki milliyet mefkuresini inhilal ettirmeye çalışan nazariyelerin dünya üzerinde kabiliyet-i tatbikiyesi bulunamamıştır.”¹⁴

Samsun’dan Amasya’ya gelen Mustafa Kemal Paşa, 21/22 Haziran 1919 gecesi meşhur Amasya Tamimi’ni yayınlar¹⁵. Amasya Tamimi’nde: “Vatanın bütünlüğünün ve milletin istiklâlinin tehlikede olduğu belirtildikten sonra “İstanbul Hükûmeti üzerine aldığı sorumluluğun icaplarını yerine getirememektedir. Bu hal milletimizi adeta yok olmuş gösteriyor.” denilmek suretiyle İstanbul yönetiminin meşruiyeti sorgulanmaktadır. Bu ifade, İstanbul Hükûmeti’ne karşı, daha henüz hiç bir hukukî oluşum olmadığı halde büyük bir cesaretle cephe alındığını göstermektedir. Bu durumda, milletin içinde bulunduğu durum ve şartlara göre harekete geçmek ve haklarını yüksek sesle cihana işittirmek için her türlü tesir ve kontrolden uzak millî bir heyetin vücuda getirilmesi gerekmektedir. İşte Anadolu’nun her bakımdan en emniyetli yeri olan Sivas’ta millî bir kongrenin acele toplanmasının kararlaştırılmasının sebebi de budur.

Amasya Tamimi’nin maddeleri incelendiği zaman millî devlet kavramının ihtiva ettiği manayı bulmak mümkündür. Zaten Amasya Tamimi’nden, Erzurum Kongresi-Sivas Kongresi-Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışı ve Cumhuriyet’in ilanına kadar giden hareket çizgisi tamamen bu fikir ile kâim olmuştur. Bizce en önemlisi burada, üçüncü maddede belirtilen “istiklâlin yine milletin azim ve kararıyla kurtarılacağı” ifadesidir. Böylece “İrâde-i Milliye” ve “Hâkimiyet-i Milliye” esasları artık Millî Mücadele ve Türk Devleti için temel ve sarsılmaz bir âmil olacaktır.

Ayrıca, hukukî zemini hazırlayacak olan millî bir heyetin toplanması kararı da tarihî bir karar olmuştur. Zira millî bir heyet olmaksızın millî bir devletin kurulması mümkün olamazdı.

Amasya'dan sonra 23 Temmuz 1919 günü açılan Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa kongre başkanlığına getirilmiş ve tarihî kararlar alınmıştır:

1- Millî hudutlar içinde vatan bir bütündür. Ayrı-
lık kabul etmez.

2- Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine kar-
şı ve Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde millet
birlikte müdafaa ve mukavemet edecektir.

3- Vatanın ve istiklâlin muhafaza ve teminine
merkezî hükümet muktedir olmadığı takdirde maksa-
dın temini için geçici bir hükümet teşekkül edecektir.
Bu hükümet heyeti, Millî Kongre'ce seçilecektir. Kong-
re toplanmış değilse, bu seçimi Heyet-i Temsiliye ya-
pacaktır.

4- Kuvâ-yı Milliye'yi âmil ve irade-i milliye'yi hâ-
kim kılmak esastır.

5- Hristiyan unsurlara siyâsî hâkimiyetimizi ve
içtimaî muvazenemizi bozucu imtiyazlar verilemez.

6- Manda ve himaye kabul olunamaz.

7- Millî Meclis'in derhal toplanmasına ve icraatı-
nın meclisin denetimine konulması için çalışılacaktır.

Erzurum Kongresi'nde alınan kararlara baktığı-
mız zaman bütün maddelerin millî devletin kurulması-
na matuf kararların açıkça ifade edildiği görülür. İlk
defa millî sınırlar içinde bir bütün olan vatanın her tür-
lü yabancı işgal ve müdahalesine karşı milletin birlikte
müdafaa ve mukavemet edeceği ifade ediliyor, "Hris-
tiyan unsurlara siyasi hâkimiyetimizi ve sosyal denge-
mizi bozucu imtiyazlar verilemez", "Manda ve himaye
kabul olunamaz" hükümleriyle de millî bilinç ve millî
bağımsızlık konusundaki kararlılık ortaya konulmuş
oluyordu. Bu kararların gerçekleşmesi için Kuvâ-yı
Milliye'nin âmil ve irade-i milliye'nin hâkim kılınması
esasından hareketle millî bir meclisin derhal toplanma-
sı kararlaştırılıyordu.

Erzurum Kongresi'nden sonra en önemli geli-
şme şüphesiz ki 4-11 Eylül 1919'da Şivas Kongresi'nin
toplanması olmuştur. Şivas Kongresi'nde, Erzurum
Kongresi kararları kabul edilmiş, yalnız bu kararlar büt-
tün Anadolu ve Rumeli'yi kapsayacak biçimde genişle-
tilmiştir.

Şivas Kongresi'nin toplanması Batılı devletlerce
devlete karşı bir başkaldırı olarak nitelenirken İstanbul
Hükümeti de bu kongreyi meşru olmayan bir hareket

olarak değerlendirecektir. Sadrazam Damat Ferit Pa-
şa'nın "sönmüş bir saman ateşi gibidir" dediği Anado-
lu'daki hareket sağlam adımlarla yoluna devam ede-
cektir.

Kongre'de en çok tartışılan konulardan birisi de
"manda meselesi" olmuştur. Erzurum Kongresi'nde her
türü mandanın kabul edilemeyeceği hakkında açık ve
kesin olarak verilen karara karşılık Şivas Kongresi'nde
manda taraftarları, Millî Mücadele'yi, daha başlangıçta
akîm bırakmak tehlikesini yaratacak ölçüde ağır bas-
mışlardır. Amerikan mandasını savunanlar¹⁶, Ameri-
ka'nın dünya üzerindeki insanî değerleri sürdüren en
büyük demokrasi olduğunu, Amerika sayesinde Türki-
ye'nin de kurtulabileceğini ve kendi kendini yönetebi-
leceğini öne sürüyorlardı¹⁷. Netice itibarıyla manda fik-
rini Mustafa Kemal Paşa, şiddetle reddedecek ve "Biz
azınlıkta kalsak da mandayı kabul etmeyeceğiz. Paro-
lamız tektir ve değişmez: Ya istiklal ya ölüm!" diyecek-
tir¹⁸.

Şivas Kongresi'nin bitiminden bir hafta kadar
sonra, Amerika'ya ilgilendiren konuları incelemek üze-
re Başkan Wilson'un emriyle Ermenistan'a gönderilen
General J.G.Harbord başkanlığında bir Amerikan He-
yeti Şivas'a gelmiştir. Burada Mustafa Kemal Paşa ile iki
buçuk saat kadar devam eden bir görüşme yapan Ge-
neral Harbord, görüşme sırasında;

- "Şimdi ne yapmak niyetindesiniz?" diye bir so-
ru sordu.

Parmakları arasında çevirdiği bir tesbihle oyna-
makta olan Mustafa Kemal, bu soru ile muhatap oldu-
ğu anda sinirli bir hareketle tesbihin sicimini koparmış-
tı. Mustafa Kemal, yere düşüp dağılan taneleri teker te-
ker toplarken bunun Generalin cevabı olduğunu söy-
ler. Böylece, ülkenin dağılmış parçalarını bir araya ge-
tirmek, çeşitli düşmanlardan temizlemek, bağımsız ve
medeni bir devlet kurmak isteğini belirtmiş oluyordu.

Harbord, böyle bir umudun ne mantığa, ne as-
kerî gerçeklere uyduğunu söylemiş ve "Birtakım insan-
ların kendi canlarına kıydıklarını biliyoruz. Şimdi de
bir ulusun intiharına mı tanık olacağız?" sorusunu sor-
muştur.

Mustafa Kemal, General Harbord'u da etkileye-
cek olan şu cevabı vermiştir:

- "Sözleriniz doğrudur General. İçinde bulundu-
ğumuz durumda yapmak istediğimiz şey, ne askerlik

acıısından, ne de başka bir açıdan açıklanabilir. Ancak her şeye rağmen, yurdumuzu kurtarmak, özgür ve uygar bir Türk devleti kurmak, insan gibi yaşayabilmek için yapacağız bunu... Başaramazsak, bir kuş gibi düşmanın avucu içine düşecek ve ağır ve şerefsiz bir ölüme katlanacak yerde atalarımızın çocukları olarak, dövüşerek ölmeyi tercih ederiz.”¹⁹

Buradaki ifadelerden de açıkça anlaşılacağı gibi Mustafa Kemal Paşa, ne pahasına olursa olsun tam bağımsız millî bir devlet kurmak kararından asla vaz geçmeyecektir.

Osmanlı toprakları üzerinde yıllardır büyük emeller besleyen Batılı büyük devletlerin I. Dünya Harbi sonunda imzalattıkları mütareke ile yetinmeyecekleri, aralarında kararlaştırdıkları paylaşımı hukuken tescil ettirecek bir tavır izleyecekleri anlaşılıyordu. Nitekim bunu 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalattıkları Sèvres Andlaşması ile gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Ancak Millî Mücadele boyunca Kuvâ-yı Milliye'nin gösterdiği direniş ve bağımsız bir devlet kurma yolundaki azim ve kararlılık başta İngilizler olmak üzere işgalci devletleri endişeye sevk edecek ve millî bilincin kırılmasının mümkün olamayacağını göreceklidir. Neticede Mustafa Kemal Paşa'nın Sam-sun'a çıkmadan önce tasarladığı gibi yıkılan bir devletten yepyeni ve millî bir Türk devleti hayat bulacaktır.

9 Eylül 1922 tarihinde neticelenen büyük zafer, Millî Mücadele'nin tamamlandığı anlamına gelmiyordu. Zira başta Atatürk olmak üzere zaferi kazananları iki önemli mesele bekliyordu. Birisi kazanılan zaferi şerefli bir barış ile taçlandırmak ikincisi de ayakta kalabilecek sistemin oluşmasıdır. Nitekim Cumhuriyet ilan edilecek ve çetin bir diplomatik mücadeleden sonra Lozan'da yapılan antlaşma ile Türk zaferi şerefli bir barışla taçlandırılacaktır.

Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen Millî Mücadele'den sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bağımsız olarak yaşayabilmesi ve ilelebet payidar olabilmesi için tam bağımsızlık temel ilke ola-

rak benimsenmiştir. Gerek Cumhuriyet'in ilanı ve gerekse daha sonra gerçekleştirilen Türk İnkılabının asıl sebebi de budur. Ayrıca Atatürk, dünya üzerinde haysiyetle yaşayabilmek ve çağdaş medeniyet seviyesine ulaşabilmek için millî birlik ve beraberliğin önemini de her fırsatta dile getirmiştir.

Millî bağımsızlığı sağladıktan sonra Atatürk'ün temel amacı, Türkiye'yi her bakımdan çağdaş medeniyetin bir ortağı ve bir parçası haline getirmek ve böylece zaman içinde Türkiye'nin tam bağımsız kalmasını sağlamaktır. Asıl önemli hedef, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilelebet yaşamasını sağlamaktır.

Millî tarih, millî kültür ve millî ülkü temelinde bir devlet/toplum amaçlanmış olduğu için kurulan yeni Türk Devleti'nde bütün işler bu hassasiyet üzerine yürütülecektir. Atatürk, Türk kültürünün iki önemli unsuru olan Türk dili ile Türk tarihine de mil-

lî bir hassasiyetle önem vermiş, Türk dilinin zenginleştirilmesi ve millî

tarihin incelenmesi için önemli

çalışmalar yapmıştır. 1 Kasım

1934'de TBMM'de “Kültür iş-

lerimiz üzerine ulusça gö-

nüllerimizin titrediğini bilir-

siniz. Bu işlerin başında da

Türk tarihini, doğru temelleri

üstüne kurmak, öz Türk diline

değeri olan genişliği vermek için

candan çalışılmakta olduğunu söyle-

meliyim.”²⁰ Başka bir konuşmasında da,

“Millî şuurun ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması

için dil ve tarih uğrunda çalışmaya mecburuz.” diyen

Atatürk, 1 Kasım 1932'de TBMM'nde yaptığı konuşma-

sında da, “Millî kültürün her çağırda açılarak yükselme-

sini Türk Cumhuriyeti'nin temel direği olarak temin

edeceğiz. Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki gü-

zellik ve zenginliğine kavuşması için bütün devlet teş-

kilatımızın dikkatli, alakalı olmasını isteriz” demiştir.^{21,22}

Atatürk'ün Cumhuriyet kurulduktan sonra üye-

rinde yaptığı çalışmalar, İstiklal Savaşı'nın kültür ala-

nında devamından başka bir şey değildir. Türk millî

kültürünü muasır medeniyet seviyesine çıkarmak ga-

yesiyle yürüttüğü çalışmaların yanı sıra “Dünyanın bi-

ze hürmet göstermesini istiyorsak, evvela bizim kendi

benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissen, fikren,

fiilen bütün efal ve hareketimizle gösterelim. Bilelim

**Millî tarih, millî kültür ve
millî ülkü temelinde bir
devlet/toplum amaçlanmış olduğu
için kurulan yeni Türk Devleti'nde
bütün işler bu hassasiyet
üzerine yürütülecektir.**

ki, millî benliğini bulamayan milletler başka milletlerin şikarısıdır (avıdır)."²³ demek suretiyle millî kültüre yönelik tehditlere de dikkat çekmekte, medeniyete giden yolda millî kültür ve millî benliğin muhafazasını elzem görmektedir. Bu da millî tarihin ortaya çıkarılmasıyla olacaktır.

Burada Atatürk'ün "Kültür bir milletin bütün tarihî seyrini gösteren bir harekettir. Bugün yaşayan milletler varlıklarını ispat ve devam ettirebilmek için çalışırlar, fakat onların dayanacağı bir esas, kökünü kendisinden alacağı bir kültürleri bulunmazsa, temel sağlam olmaz. Onun içindir ki, tarihlerinde kültür izi bırakmayan milletlerin nihayet yalnız adları kalmıştır."²⁴ sözleri, konunun önemini göstermesi açısından önemlidir.

Tam bağımsızlığın gerçekleşebilmesi için iktisadi bağımsızlığın gereğinden hareketle "Siyasi, askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadi muzafferiyetler ile tetviç edilemezlerse husûle gelen zaferler payidar olamaz, az zamanda söner. Bu itibarla en kuvvetli ve parlak zaferimizin dahi temin edebildiği ve daha edebileceği semerâtı nafiyayı tespit için iktisadiyatımızın, hâkimiyeti iktisadiyemizin temin ve tarsin ve tevsii lazımdır." diyen Atatürk, "Efendiler bu kadar feyizli ve bu kadar kuvvetli olan hükümetimizin, düşmansız kalacağını farz etmek doğru değildir. Bu güzel temellerin dahi içine kundak koyarak onu münhedim etmeye çalışacaklar olacaktır. Onun hayatına feyzine karşı suikastlar tertip etmeye teşebbüs edecekler bulunacaktır. Bütün bunlara karşı en kuvvetli silahımız iktisadiyattaki vüsat, resanet ve muvaffakiyetimiz olacaktır. Efendiler, dahil olduğumuz halk devrinin, millî devrin, millî tarihini dahi yazabilmek için kalemlerimiz sapınlar olacaktır. Bence halk devri, iktisat devri, mefhumu ile ifade olunur." sözleriyle bu hususun önemine dikkat çekmiştir.

Atatürk, 1922 yılında yaptığı bir konuşmada "Bugünkü mücadelemizin amacı tam bağımsızlıktır. Bağımsızlığın bütünlüğü ise ancak mali bağımsızlık ile mümkündür. Bir devletin malıyesi bağımsızlıktan yoksun olunca o devletin bütün hayati kuruluşlarında bağımsızlık felç olur. Çünkü her devlet organı ancak mali kuvvetle yaşar."²⁵ demek suretiyle tam bağımsızlığın mali bağımsızlıkla mümkün olabileceğini önemle vurgulamaktadır.

Bu bilgilerden sonra ulaşacağımız iki önemli sonuç vardır:

1-Mustafa Kemal Paşa liderliğinde yürütülen Millî Mücadele hareketi, her bakımdan millî ve bağımsız bir Türk devletinin kurulmasını amaçlamış, millî kimlik ve millî bilinç, bağımsız Türk devletini kurmuştur.

2-Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra da üzerinde hassasiyetle durduğu konu "devlet ebet müddet" fikri doğrultusunda millî bağımsızlığın muhafaza ve müdafaası olmuştur.

¹ İtilaf Devletlerinin I. Dünya Savaşı sırasında aralarında yaptıkları gizli anlaşmalar için bkz. Mustafa Turan, **Millî Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları**, 2. baskı, Ankara, 2006, s. 6 vd.

² Mustafa Kemal Paşa, Perapalas'ta Daily Mail muhabiri G. Ward Price ile yaptığı mülâkatta, "...Anadolu'nun Müttefik Devletler tarafından taksime uğrayacağını tamamen biliyorum." demiştir. Bkz. Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çev.Cemal Köprülü), TTK yay., Ankara, 1991, s. 98.

³ Kemal Atatürk, **Nutuk, (1919-1927)**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1989, s. 1 vd.

⁴ Ali Fuat Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, 2.bsk., İstanbul, 1981, s. 114 vd.

⁵ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, İstanbul, 1985, s. 13.

⁶ A.Aulard, **Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi**, (Çev. Nazım Poray), Ankara, 1987, s.49; İsmail Soysal, **Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri, 1789-1802**, Ankara, 1964, s. 81; Durmuş Yılmaz, **Osmanlı'nın Son Yüzyılı**, Konya, 2001, s. 84.

⁷ Yusuf Sarıınay, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları, 1912-1931**, İstanbul, 1994, s. 14.

⁸ Mustafa Turan-Musa Gürbüz, "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri ve Tripoliçe Katliamı", **Uluslar arası Suçlar ve Tarih Dergisi**, S.1, (Ankara-yaz-2006), s. 11.

⁹ Davit Fromkin, **Barışa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı ? 1914-1922**, (Çeviren. Mehmet Harmancı), İstanbul, 1989, s. 24.

¹⁰ 1871-1900 yılları arasında mevcut sömürge topraklarına 3,5 milyon milkare genişliğinde yeni topraklar eklemiş olan Fransa şüphesiz İngiltere'den sonra en büyük deniz aşırı imparatorluğuna sahipti. Bkz. Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, (Çeviren. Birtane Karanakkı).

İş Bankası yayını, 6. Baskı, Ankara, 1996, s. 256.

¹¹ Gülnihal Bozkurt, **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu, (1839-1914)**, TTK yay., Ankara, 1989, s. 2 vd.

¹² Nevzat Köseoğlu, **Millî Kültür ve Kimlik**, 2. baskı, İstanbul, 1995, s. 116.

¹³ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.VIII, TTK yayını, Ankara, 1983, s. 554.

¹⁴ Peyami Safa, **Türk İnkılabına Bakışlar**, İstanbul, 1990, s. 84.

¹⁵ Amasya Tamimi'nin Maddeleri için bkz. **Nutuk**, s. 21.

¹⁶ Bu Amerikan taraftarlığının nedenleri, önce devrin ağır ekonomik şartlarında, geleceğin karanlık görülmesinde bu yüzden başka kurtuluş çaresi görmeyenlerin düştükleri umutsuzluk ve kötümserlik havasında aranmalıdır. Ayrıca Wilson prensiplerinden 12. maddeye bağlanan umutlarla, Amerika'nın memleketimiz üzerinde doğrudan doğruya siyasi emeller besleyen diğer galip devletlerden çok daha olumlu davranacağı kanaati yer almaktaydı. Bkz. Kemal Anburnu, **Sivas Kongresi, Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla**, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara, 1997, s. 106.

¹⁷ Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. I, İzmir, 1984, s. 178.

¹⁸ Anburnu, **a.g.e.**, s. 115.

¹⁹ Lord Kinross, **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, (Çev. Necdet Sander), İstanbul, 1984, s. 297-298.

²⁰ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1906-1938)**, (Toplayan: Nimet Arslan), C. I, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yay., 3.bsk., Ankara 1981, s. 377.

²¹ **Söylev I**, s. 372.

²² **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1906-1938)**, (Toplayan: Nimet Arslan), C. II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yay., 3.bsk., Ankara 1981 s. 107-108.

²³ **Söylev II**, s. 143.

²⁴ Afet İnan, "Atatürk ve Kültür", **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri, Seminere Sunulan Bildiriler**, TTK yay. Ankara, 1973, s. 104.

²⁵ **Atatürkçülük, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri**, MEB yay., C.I, İstanbul, 1988, s. 423.

KAYNAKÇA

A. Afet İnan, "Atatürk ve Kültür", **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri, Seminere Sunulan Bildiriler**, TTK yay. Ankara, 1973.

Anburnu, Kemal, **Sivas Kongresi, Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1997.

Atatürk, Kemal, **Nutuk, (1919-1927)**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1989.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1906-1938), (Toplayan: Nimet Arslan), C. I, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yay., 3.bsk., Ankara 1981.

Atatürkçülük, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, MEB yay., C.I, İstanbul, 1988.

Aulard, A., **Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi**, (Çev. Nazım Poray), Ankara, 1987.

Aybars, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. I, İzmir, 1984.

Bozkurt, Gülnihal, **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu, (1839-1914)**, TTK yay., Ankara, 1989.

Cebesoy, Ali Fuat, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, 2.bsk., İstanbul, 1981.

Fromkin, Davit, **Barişa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı ? 1914-1922**, (Çeviren. Mehmet Harmancı), İstanbul, 1989.

Jaeschke, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çev.Cemal Köprülü), TTK yay., Ankara, 1991.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C.VIII, TTK yay., Ankara, 1983.

Kennedy, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, (Çeviren. Birtane Karanakkı), İş Bankası yay., 6. Baskı, Ankara, 1996.

Kinross, Lord, **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, (Çev. Necdet Sander), İstanbul, 1984.

Köseoğlu, Nevzat, **Millî Kültür ve Kimlik**, 2. baskı, İstanbul, 1995

Safa, Peyami, **Türk İnkılabına Bakışlar**, İstanbul, 1990

Sarıncay, Yusuf, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları, 1912-1931**, İstanbul, 1994.

Soysal, İsmail, **Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri, 1789- 1802**, Ankara, 1964.

Turan, Mustafa, **Millî Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları**, 2. baskı, Ankara, 2006.

Turan, Mustafa-Musa Gürbüz, "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri ve Tripoliçe Katliamı", 2006.

Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih**, İstanbul, 1985.

Yılmaz, Durmuş, **Osmanlı'nın Son Yüzyılı**, Konya, 2001.